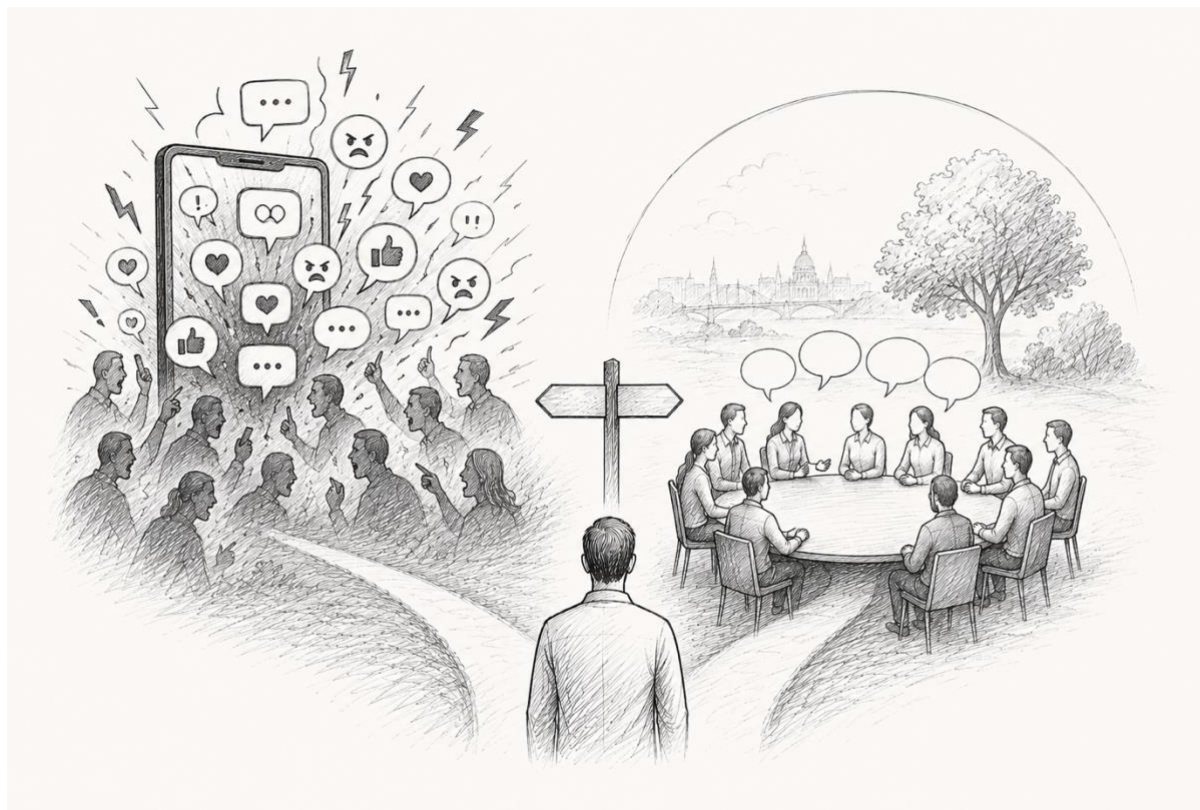

IX. fejezet

A közösségi média és a demokratikus párbeszéd válsága

A modern democráciák működése mindig szorosan összefüggött a nyilvánosság állapotával. A demokratikus rendszerek nem pusztán intézményekből és jogszabályokból épülnek fel, hanem abból a közös kommunikációs térből is, amelyben a társadalom tagjai értelmezik a politikai valóságot, vitatkoznak egymással, és kialakítják közös ügyeikről alkotott képüket. A demokratikus nyilvánosság ezért soha nem csupán információáramlást jelentett. Mindig kapcsolati tér is volt, amely meghatározta azt, hogy a politikai közösség tagjai miként érzékelik egymást és saját közösségüket.¹

A digitális korszak megjelenése kezdetben sokak számára a demokratikus nyilvánosság felszabadulását ígérte. Az internet és később a közösségi média lehetőséget teremtett arra, hogy az emberek közvetlenebbül kapcsolódjanak egymáshoz, szélesebb körben férjenek hozzá az információkhoz és aktívabban vegyenek részt a közéleti diskurzusban. A korai optimista elképzelések szerint a digitális kommunikáció erősíthette volna a demokratikus részvételt, csökkenthette volna az információs egyenlőtlenségeket és nyitottabbá tehetné volna a nyilvánosságot.²

Az elmúlt évek tapasztalatai azonban ennél jóval összetettebb képet mutatnak. A közösségi média nem egyszerűen új kommunikációs eszközt hozott létre, hanem alapvetően átalakította

¹ Jürgen Habermas: *The Structural Transformation of the Public Sphere*, MIT Press, Cambridge, 1989, 27–56.

² Manuel Castells: *The Rise of the Network Society*, Wiley-Blackwell, Oxford, 2010, 355–406.

a nyilvánosság szerkezetét, a politikai kommunikáció logikáját és az emberi kapcsolatok működését is. A demokratikus párbeszéd válságának egyik legfontosabb tere ma már éppen a digitális nyilvánosság.

A közösségi média működési logikája alapvetően különbözik a klasszikus demokratikus nyilvánosság eszményétől. A platformok elsődleges célja nem a közös gondolkodás vagy a demokratikus deliberáció elősegítése, hanem a figyelem fenntartása és maximalizálása.³ Az algoritmusok ezért jellemzően azokat a tartalmakat részesítik előnyben, amelyek erős érzelmi reakciókat váltanak ki, gyors interakciót generálnak és hosszabb ideig tartják a felhasználókat a platformon.

Ez a működés jelentős következményekkel jár a demokratikus kultúrára nézve. A közösségi média fokozatosan olyan kommunikációs közeget hoz létre, amelyben az érzelmileg túlfűtött, leegyszerűsített és polarizáló tartalmak nagyobb láthatóságot kapnak, mint az árnyalt vagy reflektív gondolkodás.⁴ A felháborodás, a félelem és a morális indulat sokkal gyorsabban terjed, mint a bizonytalanságot vagy komplexitást vállaló kommunikáció.

A politikai szereplők természetes módon alkalmazkodnak ehhez a környezethez. A közéleti kommunikáció egyre inkább identitásalapúvá és performatívá válik. A politikai megszólalások sok esetben már nem a másik fél meggyőzésére irányulnak, hanem saját közösségük érzelmi megerősítésére és mozgósítására.⁵ A digitális nyilvánosság ilyenkor nem a demokratikus párbeszéd tere lesz, hanem egymással versengő identitásközösségek szimbolikus harcának színtere.

Ez a folyamat különösen veszélyes lehet a demokratikus kultúra szempontjából, mert fokozatosan gyengíti a közös valóság élményét. A közösségi média algoritmikus működése révén az emberek egyre inkább olyan tartalmakkal találkoznak, amelyek megerősítik saját nézeteiket és identitásukat.⁶ A nyilvánosság ilyenkor széttöredezik, és a politikai közösség tagjai fokozatosan eltérő információs és érzelmi világokban kezdenek élni.

A demokratikus párbeszéd azonban nem működhet közös valóság nélkül. A pluralista társadalmak természetesen nem igényelnek teljes egyetértést, de szükség van olyan minimális közös tapasztalatra, amely lehetővé teszi a politikai vita fenntartását. Ha a társadalom tagjai már nem ugyanazokat a tényeket, fogalmakat vagy valóságértelmezéseket érzékelik, a demokratikus kommunikáció fokozatosan identitásháborúvá alakulhat.⁷

A közösségi média másik fontos következménye a kommunikáció felgyorsulása. A digitális nyilvánosság folyamatos reakciókényszerszert hoz létre. A politikai és társadalmi eseményekre szinte azonnal reagálni kell, miközben a figyelem rövid ideig marad egy-egy témán. Ez a

³ Shoshana Zuboff: *The Age of Surveillance Capitalism*, PublicAffairs, New York, 2019, 377–401.

⁴ Byung-Chul Han: *In the Swarm*, MIT Press, Cambridge, 2017, 1–15.

⁵ Murray Edelman: *Constructing the Political Spectacle*, University of Chicago Press, Chicago, 1988, 10–32.

⁶ Eli Pariser: *The Filter Bubble*, Penguin Press, New York, 2011, 9–36.

⁷ Cass R. Sunstein: *#Republic*, Princeton University Press, Princeton, 2017, 59–83.

dinamika jelentősen csökkentheti a reflektív gondolkodás lehetőségét. A demokratikus vita helyét könnyen átveheti az impulzív érzelmi reakciók sorozata.⁸

A gyorsaság kultúrája különösen kedvez a morális leegyszerűsítéseknek. A közösségi média kommunikációja sok esetben nem tűri jól a bizonytalanságot vagy az árnyaltságot. A komplex társadalmi kérdések leegyszerűsített erkölcsi narratívákká alakulnak, amelyekben világosan elkülönülnek a „jók” és „rosszak”. A másik oldal ilyenkor már nem eltérő nézőpontot képviselő közösségként jelenik meg, hanem morálisan hibás vagy veszélyes szereplőként.⁹

Ez a logika hosszú távon súlyosan rombolhatja a demokratikus együttélés kultúráját. A politikai ellenfél fokozatosan elveszítheti emberi arcát, és identitáskategóriává válhat. A digitális kommunikáció sajátossága ráadásul az is, hogy jelentősen csökkenti a személyes kapcsolódás lehetőségét. Az online térben az emberek sokkal könnyebben dehumanizálják egymást, mint személyes találkozások során.¹⁰

A magyar közéletben az elmúlt években különösen erősen érzékelhetővé vált ez a folyamat. A politikai kommunikáció jelentős része ma már közösségi médiás logikában működik, amely erősíti az érzelmi polarizációt és a kölcsönös delegitimációt. A politikai közösségek sok esetben nem ugyanazt a nyilvánosságot használják, eltérő médiavilágokban élnek, és fokozatosan elveszítik annak élményét, hogy közös demokratikus tér részei.¹¹

A demokratikus párbeszéd válsága azonban nem pusztán technológiai probléma. A közösségi média inkább felerősíti azokat a társadalmi és kulturális folyamatokat, amelyek már korábban is jelen voltak. A bizalomhiány, a polarizáció, az identitáspolitikai konfliktusok és a társadalmi bizonytalanság mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a digitális nyilvánosság könnyen váljon a demokratikus konfliktusok radikalizálódásának terévé.

Ebben a helyzetben különösen fontossá válik annak felismerése, hogy a demokratikus párbeszéd nem pusztán információcsere. Mélyen kapcsolati folyamat is. A demokratikus nyilvánosság hosszú távú működéséhez szükség van arra a kulturális képességre, hogy a politikai közösség tagjai konfliktusaik ellenére is képesek legyenek emberként érzékelni egymást.¹²

A mediáció szemlélete ebben a kontextusban különösen fontos tanulságokat hordozhat. A mediáció alapja nem a teljes egyetértés vagy a konfliktus megszüntetése, hanem annak fenntartása, hogy a felek képesek maradjanak kapcsolatban maradni egymással még mély nézetkülönbségek esetén is. A mediáció egyik legfontosabb eleme a meghallgatás kultúrája, amely nem azonos az egyetértéssel, hanem a másik ember tapasztalatának minimális elismerését jelenti.¹³

⁸ Hartmut Rosa: *Social Acceleration*, Columbia University Press, New York, 2013, 221–247.

⁹ Jonathan Haidt: *The Righteous Mind*, Pantheon Books, New York, 2012, 271–296.

¹⁰ Zygmunt Bauman: *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, 2000, 161–192.

¹¹ Boda Zsolt: *Politikai polarizáció Magyarországon*, TK Politikatudományi Intézet, Budapest, 2021, 22–37.

¹² Martin Buber: *I and Thou*, Scribner, New York, 1970, 62–71.

¹³ Robert A. Baruch Bush – Joseph P. Folger: *The Promise of Mediation*, Jossey-Bass, San Francisco, 2005, 89–112.

Ez a demokratikus nyilvánosság számára is fontos tanulság lehet. A digitális kommunikáció jelenlegi logikája sok esetben éppen a meghallgatás ellen hat. A reakciók, a morális pozicionálás és az identitáserősítés fontosabbá válik, mint a valódi figyelem vagy a másik fél tapasztalatának megértése. A demokratikus kultúra azonban hosszú távon nem maradhat fenn pusztán egymással versengő identitások kommunikációs harcaként.

A közösségi média természetesen nem kizárólag romboló erő. Képes lehet közösségeket szervezni, társadalmi problémákat láthatóvá tenni és demokratikus részvételt erősíteni is. A kérdés sokkal inkább az, hogy a társadalom képes-e olyan demokratikus és kulturális normákat kialakítani, amelyek ellensúlyozni tudják a digitális nyilvánosság polarizáló logikáját.

A demokratikus párbeszéd jövője ezért valószínűleg nem pusztán technológiai kérdés lesz. Sokkal inkább kulturális és emberi kihívás. Arról szól majd, hogy a politikai közösségek képesek-e megőrizni a meghallgatás, a kíváncsiság és az emberi kapcsolódás minimális kultúráját egy olyan nyilvánosságban, amely egyre inkább az érzelmi polarizáció és az identitáskonfliktusok logikája mentén működik.

A demokratikus együttélés hosszú távú stabilitása ugyanis nemcsak az intézményeken múlik. Hanem azon is, hogy a közösség tagjai képesek-e egymást továbbra is emberként látni a digitális zaj mögött.